

УДК:

ӨРҮКТҮН КОТУР (CLASTEROSPORIUM CARPOPHILUM) ИЛДЕТИНЕ КАРШЫ ФУНГИЦИДТЕРДИ СЫНОО

Содалиев Абай Абдыашимович (0009-0000-5117-5589)

К.И.Скрябин атындагы Кыргыз улуттук агрардык университети, Бишкек ш., Кыргызстан

Аннотация: Макалада Кыргызстандын Ысык-Көл өрөөнүндө өстүрүлгөн өрүктүн шалах сортунун котур илдетине каршы колдонулган фунгицидтерди сыноонун натыйжалары келтирилген. Котур илдетинин өрчүү мезгили аба-ырайынын шарттарынан көз каранды, котур илдети менен жабыркаган өсүмдүктүн мөмөсүнүн сактоо мөөнөтүнө, товардык сапатына, даамымына терс таасир этет жана түшүмдүүлүгү төмөндөйт. Өрүктүн котур илдетине каршы колдонулган фунгицидтерди сыноонун жыйынтыктары келечекте фермердик чарбалар үчүн оң натыйжаларын берет.

Өзөктүү сөздөр: өрүк, илдет, фунгицидтер, сыноо, түшүм

ИСПЫТАНИЯ ФУНГИЦИДОВ ПРОТИВ КЛЯСТЕРОСПОРИОЗ (CLASTEROSPORIUM CARPOPHILUM) АБРИКОСА

Содалиев Абай Абдыашимович¹ (0009-0000-5117-5589)

Кыргызский национальный аграрный университет им. К.И.Скрябина, г. Бишкек, Кыргызстан

Аннотация: В статье представлены результаты испытаний фунгицидов, применяемых для борьбы с клостероспориозом на абрикосах сорта Шалах, выращиваемых в Иссык-Кульской долине Кыргызстана. Болезнь развивается в зависимости от погодных условий, и пораженного клостероспориозом плоды, отрицательно сказываются на сроках хранения, товарных и вкусовых качествах, снижается урожайность. Результаты испытаний фунгицидов, применяемых против клостероспориоза на абрикосах, в будущем будут иметь положительные результаты для фермеров.

Ключевое слово: Абрикос, Болезнь, Фунгициды, Испытание, Урожай

TEST OF FUNGICIDES AGAINST CLASTEROSPORIUM (CLASTEROSPORIUM CARPOPHILUM) APRICOT

Sodaliev Abai Abdyashimovich¹ (0009-0000-5117-5589)

Kyrgyz National Agrarian University named after K.I. Skryabin, Bishkek, Kyrgyzstan

Annotation: The article presents the results of fungicides trials used against apricot clasterosporiosis of the Shalakh variety grown in the Issyk-Kul valley of Kyrgyzstan. The disease develops depending on weather conditions, and fruit affected by clasterosporiosis have a negative impact on storage time, marketable and flavorful qualities and yields decreased. Test results of tests of fungicides used against apricot clasterosporium will have positive results for farmers in the future.

Keyword: Apricot, Disease, Fungicide, Trial, Harvest

1. Киришүү

Өрүк (*Armeniaca Scop*) Азия материгинен таралган. Өрүктүн өсүү ареалы Кытай жана Борбордук Азиянын тоолуу аймактарын камтыйт. (Токторалиев, 2014).

Кытай булактарда жарыяланган илимий макалалар. Бул жылдар бою бир аз көбөйсө да, жетишсиз. Бул эко-географиялык топко кирген 643 генотип Liaoning Pomology Түндүк-Чыгыш Кытайда табылган. Учурда ал коргоого алынган. (Audergon, 2012).

Кыргызстанда кадимки өрүк Баткен, Ыссык-Көл облустарында кеңири таралган, Баткен облусунда негизги кургатылуучу сорттору өстүрүлөт: бабай, арзами, хурмай, мирсангелли, касеки. Ал эми Ыссык-Көл облусунда ашкана сорттору: шалах, краснощекий, королевский, никитский.

Жогорку сапаттагы түшүм алуу негизинен дарактардын абалына көз каранды. Өрүк, башка мөмө-жемиш өсүмдүктөрү сыяктуу эле, ар кандай зыянкечтерге жана илдеттерге дайыма дуушар болот белгилүү бир шарттарда дарактар ушунчалык катуу жабыркап, алар үчүн коркунуч туудурат.

Өрүктүн котур (*Clasterosporium carpophilum*) илдети. Мөмө-жемиш жана бадамдын жалбырактары, мөмөлөрү жана генеративдик бүчүрлөрү ооруга кабылышат. Жалбырактарда кызыл-кызгылт, көк чекит жана кочкул кызыл түстөгү тегеректелген так пайда болот. Аларда тактар пайда болгонго чейин 1-2 күн козу карындын споралануусу пайда болот. Мөмөлөрүндө тактар адегенде кичинекей, кызгылт, андан кийин кургак котурга айланат. Кээ бир сорттордо жабыркаган жерлер түшүп, ордунда чункурлар пайда болот, мөмөлөрү жарылып, көрксүз болуп калат. (Бойжигитов, 2021).

Жабыркаган бутактары жана бүчүрлөрү инфекциянын туруктуу очогу катары кызмат кылат. Илдеттин жайылтуусунда жалбырактар жана мөмөлөр жай мезгилинин биринчи жарымында негизги роль ойнойт. Өсүмдүктөрдүн козгогучу спораларынын интенсивдүү таралышы жазында жана күзүндө жаан-чачындуу аба ырайында пайда болот.

Өрүктү эң негизги көйгөйү котур илдети болуп эсептелет. Бул илдеттен алдын алуу максатында көк таш жана акиташ аралашмасы (жез купоросу) колдонулуп келген. Бирок бул аралашманы даярдоо жана бакка чачуу иштери машакаттуу болгондуктан, биз ордуна жаңы технологияда даярдалган FATCHO 5 EC фунгицидин сунуштаганбыз. FATCHO 5 EC тин курамында 3 түрдүү жез жана май кычкылы бар. Бул фунгицид бардык илдеттерге профилактика катары колдонулат. Өрүктө башка мөмө-жемиш бактарынан айырмаланып өсүп-өнүгүү учурунда колдонууга болот. Биз бул сыноо иштеринде өсүп-өнүгүү учурунда колдонула турган фунгицидтерге басым жасадык. Өрүктүн котуруна каршы SUPERPREX 500 FW (таасирдүү заты-додин) фунгициди колдонулду.

2. Изилдөөнүн материалдары жана методдору

Изилдөө иштеринин максаты өрүктүн котур илдетине каршы фунгицидтерди сыноо. Сыноо катары өрүктүн Шалах сорту тандалып алынды, жердин жалпы аянты: 0,15 га. Дарактардын жалпы саны: 71 түп 5 жылдык, контрол: 17 түп. Чачуу иштери эрте жазда бүчүр ача элек убактан баштап жайдын ортосуна чейин уланды.

Колдонулган каражаттардын өлчөмдөрү: FATCHO 5 EC- 250мл /100л сууга, SUPER ARTIRAN- 80мл/100л сууга, SUPERPREX 500 FW – 80мл/100л сууга

Өсүмдүктөрдү коргоочу каражаттарды сыноонун максаты жана каражаттардын көрсөтмөлөрү:

FATCHO 5 EC

Абрикосту илдеттерден алдын алуу үчүн Жаңы технологияда даярдалган курамында жез бар фунгицид

Курамындагы май кычкылынын эсебинен алты айга чейин коргоо

Аз чыгымды талап кылат

Оңой даярдалып, чачуу учурунда тыгылып калбайт

Жез купоросунан бардык жагынан эффективдүү

Сүрөт 1. SUPERPREX 500 FW фунгицидин жана SUPER ARTIRAN фунгицидтерди өрүктүн котурцна каршы чачуу.

SUPERPREX 500 FW фунгицидин жана SUPER ARTIRAN фунгицидтерди өрүктүн котуруна каршы чачуу.

SUPERPREX 500 FW

Илдетти айыктыруучу контактык фунгицид

Тез таасир берет

Жаанда жуулуп кетпейт

Илдет күчөп кеткен учурда да эффективдүү

SUPER ARTIRAN

Өсүмдүктүн өсүүсүн жөнгө салуучу каражат

Үшүктөрдөн алдын алат

Гүлдөшүн арттырып, мөмө түйүшүн жакшыртат

Түшүмдүүлүк артат

Аз өлчөмдө да таасир берет

3. Изилдөө натыйжалары

Жыйынтыктар, байкоолор жана берилген баалар:

1- FATCHO 5 EC фунгицидин колдонууда,

- Багбандарыбыз жез купоросуна караганда колдонуудагы жеңилдиктерди баса белгилешти

- Профилактикалык иштерди жүргүзүдө чыгымдын азайганы даана байкалат

- Профилактикалык иштердин канчалык маанилүү экени тастыкталды

- Жазгы жаан чачындарга карабай бактан жуулуп кеткен жок

2- SUPERPREX 500 FW фунгицидин

колдонууда,

- Быйылкы жаз жаанчыл болгондуктан котур илдетинин демейдегиден көп боло турганы маалым эле. Бирок, бул каражатты эки жолу колдонуу менен багбаныбыз сапаттуу түшүмгө ээ болду

- Тынымсыз жаандан улам эки-үч саат күн ачык боло калганда чачып үлгүрүп жаттык. Мындай жагдайга карабай керектүү жыйынтыкты ала алдык

3- SUPER ARTIRAN каражатын колдонууда,

- Бул каражатты жазгы үшүктөргө каршы колдондук. Биз багбаныбыздын жерине барган учурда өрүктөр гүлдөп бүткөн учур болчу. Ага чейин бир эки күн суук болгон. Багбаныбыз өрүктөр үшүп кетти окшойт, анткени үйдүн алдында турган өрүк мөмө түйүп калган деди. Биз дароо бул каражатты сунуштадык. Анткени үшүк стресси болсо, чыгармак. Колдонгондон бир жумадан кийин багбан чалып мөмөлөр чоңоо баштаганын айтты.

- SUPER ARTIRAN чачылган жердеги абрикостор көлөм жагынан контролго караганда чоң жана тегиз болду Эрте жаздагы абрикосторго FATCHO 5 EC фунгицидин чачуу иштеринен көрүнүш.

контрол

препараттар чачылган

Сүрөт 2. Өрүктүн котур илдетине каршы колдонулган фунгицидтердин тийгизген таасиринин жыйынтыгы.

4. Талкуулоо

Илдеттерди козгогучу болуп *Clasterosporium carpophilum* (Lev.) Aderh козу карыны саналат. Илдет жалбырактарды, мөмөлөрдү, бүчүрлөрдү жана гүлдөрдү жабыркатат. Конидиялардын өнүп чыгышы үчүн оптималдуу температура 18-22°C жана салыштырмалуу нымдуулук аба 70-80%. Мицелий, конидия жана хламидоспора түрүндө жабыр тарткан бутактарында бүчүрлөрү (Головин, 1980).

Туркияда котур илдетине туруктуу өрүктүн кургатылуучу жана ашкана сортторун өркүндөтүү боюнча 2006- жылы башталган изилдөөдө, жергиликтүү чет элдик өрүктүн ооруга туруктуу сорттору арасында гибриддештирүү жүргүзүлдү, көчөтөрдү ооруга туруктуу генотиптерин, өсүмдүктөр маркер тандоосу (MAS) техника менен аныкталган. ооруга туруктуу ген салмагы 33,1-66,7 г, СÇКМ (сууда эрүүчү кургак зат) эттин көлөмүнөн 15,8-23,7%, эт/өзөк катышы 10,4-20,8 жана F1 өсүмдүктөрүнүн 55,3%, жана 44,9% бэкроссингдик өсүмдүктөр. Ал котур илдеттерине туруктуулук генин алып жүрөрү маалымдалган. (Asma, 2016).

Төмөнкү Волга аймагындагы өрүктүн негизги зыяндуу оорулары монилиоз (*Monilinia cinerea*) жана кластероспориоз (*Stigmina carpophila*) болуп саналат. Жаз жаан-чачындуу, тумандуу болгон жылдары

(Gutermuth, 2010).

Өрүктө кластероспориоздун эпифитотикалык өнүгүүсү 2008, 2011, 2013, 2014-2016-жылдары байкалган. Монилиоздон түшүм жоготуу жана Төмөнкү Поволжьедеги кластероспориоз эпифитотикалык жылдарда 100% жетиши мүмкүн (Голубев, 2019).

5. Корутундулар

Жүргүзүлгөн сыноо иштеринен төмөнкүдөй жыйынтыктар алынды: 17 түп контролдогу үлгүлөр 80-90% котур илдети менен жабыркаган. Ал эми фунгицидтер колдонулган үлгүлөр 1%га чейин жабыркаган. Демек биз колдонгон FATCHO 5 EC, SUPERPREX 500 FW, SUPER ARTIRAN котур илдетинен жабыркоосун 99% төмөндөткөн.

6. Шилтемелер

1. Asma, BM. 2016. Çok Amaçlı Kayısı Islah Projesi (2012–2015 Dilimi). Bahçe (Özel Sayı) 45: 132-137
2. Audergon JM., Blanc A., Gilles F., Clauzel G., Broquaire JM, Gouble B, Grotte M, Reich M, Bureau S, Fremondier G, Pitiot C. 2012. An Integrated Apricot Breeding Program in France Joining Cep Innovation - Centrexand INRA. Acta Hort., 966: 17–21
3. Gutermuth Á., Lendvay B., Pedryc A. Different Responses of Sensitive and Resistant Apricot Genotypes to Artificial

Monilia laxa (Aderh. & Ruhl.) Infection // Acta Agronomica Hungarica, 2010. — Vol. 58. — № 3. — P. 289–294.

4. Бойжигитов Ф. М. Некоторые Биоэкологические Особенности Возбудителей Болезней

5. Головин П.Н., Арсеньева М.В., Халеева З.Н., Шестиперова З.И. Фитопатология. – Л: Колос, 1980. – С.289-292.

6. Голубев А. М. Создание устойчивых

к болезням сортов абрикоса в нижнем Поволжье // Сборник научных работ плодоводство и ягодоводство России. 2019. №59. С.266-271

Клястероспориоза И Монилиоза // Central asian journal of theoretical and applied sciences. 2021. – С.359-361.

7. Токторалиев Б.А., Момунова Г. Вредители и болезни абрикоса в условиях баткенской области // Известия ОшГУ – Ош, 2014. №2 – С.123-127